

Milena Milosavljević Karović²²

BIO BAŠTA – BIO ŽIVOT

APSTRAKT

Bio bašta predstavlja prostor koji čovek oblikuje tako da prirodi omogući uspostavljanje sopstvene ravnoteže. U takvom prostoru biljke, insekti i životinje žive u simbiozi, a bašta postaje izvor hrane ne samo za čoveka, već i za širi ekosistem. Rad razmatra nastanak, realizaciju i održavanje **projekta bio bašte**, kao i njegov uticaj na porodicu i zajednicu koje su u njemu učestvovala posredno ili neposredno.

Projekat je razvijan tokom, približno, šest meseci, uz korišćenje prirodnih i recikliranih materijala, a inspiracija je pronađena na platformama *Trag biljke* i *Pinterest*. Bašta se sastoji od podignutih leja formiranih slojevitim organskim materijalima i podržanih pratećom sadnjom koja privlači oprašivače i korisne insekte, čime se održava ekološka ravnoteža. U slučajevima intervencije korišćeni su prirodni, domaći preparati.

Pored ekološke funkcije, projekat ima i dublju socijalnu i obrazovnu dimenziju, jer podstiče zajedničko porodično vreme, učenje i razmenu znanja u zajednici, kao i stvaranje prostora mira u periodima društvene nestabilnosti. Rad ukazuje na to da priroda pruža sve neophodne resurse, da se vrednost zdrave hrane nalazi u deljenju i odgovornosti, te da održive prakse prevazilaze logiku pohlepe i granice „nemogućeg“.

²² milosavljevic.milena@hotmail.com

Uvod

„Bio bašta – bio život“ je rad koji je nastao iz ideje o slobodi, samoodrživosti i želje za što čistijom hranom koju svakodnevno koristimo.

Bio bašta je prostor koji čovek uređuje za sebe i svet oko sebe, to je prostor gde se prirodi pružaju uslovi da uspostavi svoj balans, gde u simbiozi žive i biljke, i insekti, i životinje. To je bašta iz koje se hrane ne samo čovek, već i živi svet oko nje. Rad prati proces izgradnje ideje, realizacije i na kraju održavanje samog projekta, kao i uticaj koji je imao na porodicu i zajednicu koja je aktivno ili pasivno učestvovala u istom.

Materijali koji su korišćeni za sam projekat su bili prirodni i reciklirani, uz možda par odstupajućih stavki (plastični konac za vezivanje paradajza). Biljke su većinski sađene u visokim drvenim lejama koje smo sami pravili i pripremali, punjene prirodnim materijalima (karton, drvo, slama, piljevina, zemlja), par kultura je išlo direktno u zemlju, u mešavini 5:1 (supstrat đubrivo).

Skoro sve kulture u uzgoju su bile uspešne, sem nekoliko koje su, u nekom trenutku, u sezoni zahvatile štetočine, bolesti ili loši vremenski uslovi (visoke temperature).

Ideja

Ideja je nastala krajem jeseni/početkom zime 2024. godine, kao odgovor na par pitanja koja su se motala tada u mojoj glavi. Neka od tih pitanja su bila sledeća:

- Koje su to osnovne životne veštine koje se generacijski gube?
- Ideja o što čistijoj hrani nakon saznanja kako se i ono „domaće“ zapravo uzgaja;
- Povratak prirodi i život u simbiozi;
- Projekat u kome može da učestvuje cela porodica.

Prvo, moram da izdvojim zahvalnost svom suprugu Danijelu, bez čije podrške teško da bi nešto od ovih ideja bilo realizovano.

Kako to biva u sadašnjem svetu, nakon par otvorenih linkova o baštovanstvu i poljoprivredi, sam algoritam je „zavrteo“ datu temu koja je otvarala dalje ideje i želju za istraživanjem. Na „Pinterestu“ sam saznala nešto više o sadnji kultura koje se međusobno podržavaju (tzv. „companion planting“) ili kulture koje se nikako ne sade jedna pored druge, potom ideja o sadnji u leja-

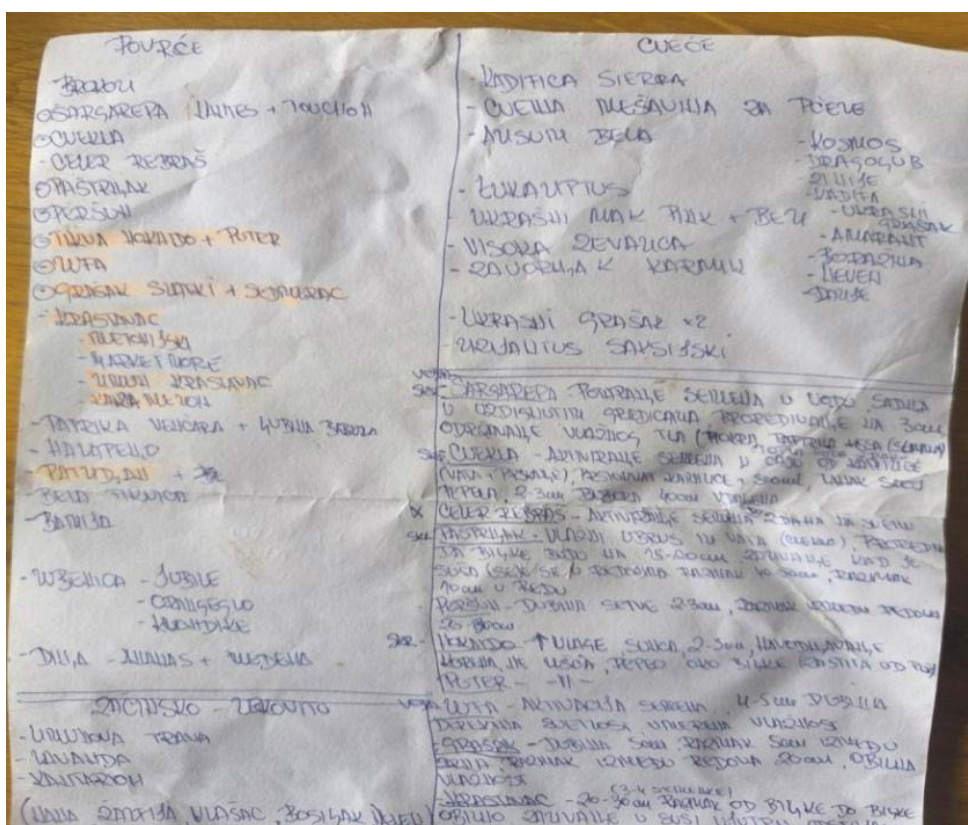
ma, koje omogućavaju lakše održavanje i daju mom oku potreban estetski momenat, a zatim mi je na Fejsbuku izašla stranica „Trag biljke“, gde sam saznala o sadnji u **Perma modelima**, tj. sadnji u slami/senu direktno na zemlji. Dugo sam istraživala i jednu i drugu ideju, i nisam mogla da se odlučim šta mi se više dopadalo, pa sam rešila da probam oba i da, iako sam početnik, bez ikakvog iskustva (ne računam ljubav i iskustvo bavljenja cvećem) ipak probam nešto novo, a to je kombinovanje ova dva sistema u jedan. Zbog svoje visine i kičme mi je više odgovaralo da je uzgoj visok, kako bi zdravstveno što manje trpela, a sama sadnja u senu mi se dopala jer je nešto potpuno prirodno, sistem koji sebe održava uz minimalnu negu, a da opet bašta može da se lepo uredi, jer je to prostor gde mi provodimo naše letnje dane, pored bazena i letnjikovca. Krenula su istraživanja i planiranja do kasno u noć, od semena, koje biljke sa kojom idu, kako se sade kulture koje smo planirali, kako se formiraju sistemi zaštite do sajtova gde nabaviti organsko seme i planiranje šta će da se sadi.

Nakon istraživanja, spisak sa semenima je bio spreman, rasad organskog paradajza smo našli i, pošto smo veliki ljubitelji italijanske kuhinje, naručili smo nekoliko različitih sorti i već smo imali u planu sušenje paradajza, pravljenje soseva i sokova, ukoliko bi godina bila uspešna. Spisak je bio veoma

ambiciozan sa sortama za koje ni sami nismo čuli, ali su delovale jako primamljivo i zanimljivo za uzgoj.

Plan je bio sledeći: centralni deo sa dva reda leja, koji je bio okružen „ogradom od cveća“, kao i cvećem između samih leja, koje će da privlači oprašivače, dva „ulaza“ – jedan primarni od armaturne (reciklirane) žice, po kojoj će se penjati kulture (bundeve, lufa), drugi luk za cveće, sistem navodnjavanja, koji će da pokriva i leje i kulture koje smo sejali direktno u tlo, kao i pojllice sa vodom, da dodatno privlače ptice i insekte.

Izbor kultura je, uglavnom, pao na stare sorte sa našeg područja, ali smo unosili i tzv. egzotiku u našu baštu vrstama kao što je „cucamelon“ – meksički mini-krastavac koji liči na mini-lubenicu, a ukus je mešavina lubenice sa limetom (nažalost, usled kasne sadnje, biljka je nikla, ali nije uspevala da napreduje, tako da ćemo plodove i ukus da saznamo u ovoj godini), limun-

krastavac koji ima regularni ukus krastavca sa tvrdom korom, i samo izgledom liči na limun, lufa iliti sunder, koji, ukoliko se bere dok je mlad, konzumira se kao tikvica, a ako se ostavi da sazri, onda, bukvalno, sazri u sunder koji može da se koristi u domaćinstvu ili za ličnu higijenu. Tu su bile i stara narandžasta sorta lubenice, ananas i medene dinje, kukuruz između njih, a u lejama su planirane nekolike sorte paradajza, krastavac, bamija, plavi patlidžan, tikvice, grašak, šargarepa, paškanat, cvekla, dve vrste bundeve, začinsko i lekovito bilje poput žalfije, smilje, origana, bosiljka, kamilice, peršuna, a od cveća suncokret (jestivi), mešavina cveća za pčele, zimije, ehinacea, lavanda, ladolež, orlovi nokti, kadife.

Realizacija

Deo gde smo postavljali našu baštu je bio na delu gde se ranije nalazio platenik i bašta suprugove bake, sve je izorano pre postavke leja, da bi se zemljište oporavilo i pripremio za deo koji ćemo da koristimo za sadnju koja će da ide direktno u zemlju.

Suprug je pripremio osam leja, jer smo vrlo ambiciozno i bez mnogo iskustva krenuli u sam proces. Ceo jedan dan smo iskoristili da te leje postavimo i zaštitimo ih lanenim uljem, koje smo izabrali kao najprirodniju opciju koja neće da utiče na zemljište i plodove.

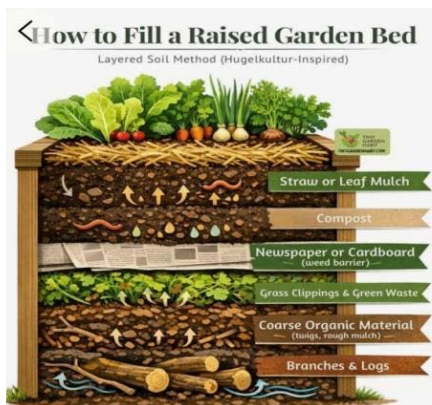

Punjenje leja je poput imitacije samog zemljišta gde se na samom dnu stavlja karton sa kog smo skidali sve nalepnice, selotejp trake i ostatke lepka, i koji ima ulogu da suzbije rast i probijanje trave u samu leju, zatim je išao kabasti drveni sloj, a pošto je ideja za projekat bila da što više materijala recikliramo, tako smo grane koje su ostale nakon krojenja voćnjaka iskoristili kao kabasti sloj koji ide preko kartona, a zatim sloj sena ili slame, kao i piljevine.

Kasnije, od deset leja, tri smo ostavili da napravimo u naše modifikovane visoke Perma modele, a ostale smo punili supstratom, jer smo želeli da zemlja bude što sterilnija, da ne bismo imali održavanje u vidu čupanja korova i okopavanja. Leje sa Perma modelima smo nadogradili tako što smo preko prvobitnog sloja sena i piljevine stavljali organsko đubrivo i otpatke hrane, a zatim još jedan sloj sena koji se zaliva rastvorom vode, šećera i đubriva za aktivaciju. To je metod koji se nalazi na platformi „Trag biljke“, gde se u senu prave tzv. „gneзда“ od mešavine 3:2:1 (zemlja: kompost: đubrivo) u koja se sade same kulture. Mi smo umesto dela zemlja: kompost sjedinili u 5:1 (supstrat: đubrivo), koje se pokazalo odlično za naše biljke. Tu kombinaciju smo koristili i kod sadnje u samom tlu, gde smo izazvali reakcije komšija i starijih poljoprivrednika; lubenice su nikle za samo tri dana.

U lejama sa Perma modelima smo probali sadnju tikvica, bamija, graška, plavog patlidžana i rasade paprike, koje smo dobili od prijatelja, koji, takođe, imaju svoju baštu. Sve je napredovalo odlično, sem graška koji je zbog vrućine vrlo brzo počeo da propada. U ostalim lejama smo sejali bundeve, krastavac (dve vrste, kao i nešto drugačije vrste poput „limun-krastavca“ i „cucamelona“), lufu (sunder), kao i pet vrsta paradajza.

Primer sa „Pinteresta“

Samo proces postavljanja, punjenja leja, kao i sadnje, je bio dosta zahtevan, fizički težak, ali ujedno i jako zadovoljavajuć kada smo na kraju svega posejali biljke, posadili rasade i začinske biljke, i mogli da vidimo konkretne plodove našeg rada. To je bio tek početak, ali osećaj sreće koji se širio, dok smo gledali kako naša mala bašta izgleda, nam je dao motivaciju da nastavimo dalje.

Nakon uspešne postavke i sadnje osam leja motivacija je krenula da buja, ideje da se šire kao i sama bašta, pa smo ubacili još dve uske leje koje smo pretvorili u Perma modele, prvenstveno iz finansijskih razloga, a kasnije i zbog eksperimentalnog elementa, koji smo voleli u našem projektu. Sve je bila novina, ne samo za nas, već i ljude oko nas, koji su često negativno gledali na naš projekat, praćeno komentarima kako to neće da uspe, kako je to neodrživo ukoliko ga ne budemo tretirali hemijski i hranili veštačkim đubrivom, ali mi smo imali san koji smo hteli da vidimo na javi.

Posle leja, usledila je dalja sadnja kultura, poput; lubenica, dinja i kukuruza, direktno u tlo, sadnja cveća okolo i samog uređivanja. Znali smo da ne možemo sve da izvedemo u prvoj godini, uglavnom zbog finansijskih razloga, jer su prvobitna ulaganja bila veća, ali nas to nije obeshrabrilo, znali smo da je ovo trka na duge staze, da ovo nije još jedan plan za jednu godinu, već proces kojem je potrebno vreme.

Nakon sadnje, krenulo je svakodnevno obilaženje, gledanje i tzv. „srećni ples“ svaki put kada bih ugledala da je nova biljka izbila. Kako su biljke pola-

ko rasle, tako smo mi nastavili sa daljim radovima – rešenje pitanja senke za buduće vrele dane, sistem navodnjavanja, ograda, priprema organskog đubri-va u vidu ljuski od jajeta, kore od banana, preparati od koprive, maslačka i ostalih biljaka.

Kao početnici, imali smo pomoć suprugove bake, koja je vrlo radosno pratila naše radove, jer sam sadila paradajz na način koji nije bio svakidašnji, koristila sam prirodne resurse iz dvorišta i pravila prirodne preparate koje je baba Živka rado koristila i u sopstvenoj bašti, radovala se svakom rastu nove biljke i nervirala kad god bih videla da je neka nova štetočina došla u baštu. Takođe, ona je ta koja me je učila kako se vezuje paradajz, što je bilo jako lepo, jer je naša bašta spajala sve generacije naše porodice, od bake i deke do njihovih praunuka, koji su lopaticama kopali pored i pokušavali da pomognu i učestvuju. Pored toga što smo radili nešto korisno, stvarali smo uspomene za ceo život.

Pošto je bašta u Novom Selu, pored Vrnjačke Banje, gde leti poslednjih godina vrlo često nestaje voda, imali smo velikih poteškoća sa zalivanjem. Iako je suprug sproveo sistem navodnjavanja i namestio aparat koji će automatski sam da pusti vodu, i to u doba noći kada je obično vode bilo, zbog jako

slabog pritiska i sistema koji je išao visoko, morali smo da skupljamo vodu i ručno sve zalivamo, što je bilo frustrirajuće, i meni lično, zabrinjavajuće, jer je leto krenulo sa velikim talasima vreline, što se videlo i po samim biljkama. Kada smo počeli da razmišljamo o trenutnim i budućim solucijama kada je voda u pitanju, nevolje su krenule da se razvijaju. Iako je naša bašta trebalo da bude u tzv. prirodnom balansu, gde će prvo „dobri“ insekti da vrše oprašivanje, bubamare da regulišu lisne vaši, pojavljuju se prvo zlatice, protiv kojih nijedan prirodni preparat nije davao rezultate. Nismo hteli da pokleknemo i nabavljamo hemijska sredstva, naša ideja je bila da imamo i tri ploda, ali će naša deca da pojedu tri čista ploda. Protiv zlatica smo jedino mogli da zasučemo rukave i skupljamo ih ručno sa biljaka, što je bio mukotrpan, i meni lično, jako gadan posao, ali kako to obično biva, život zahteva malo žrtve, prilagođavanja i snalaženja.

Kako je sezona zlatica prolazila tako je tenzija počela da pada, a mi smo gledali naše prve plodove kako sazrevaju. Međutim, priroda ima svoja pravila, vrlo brzo su se pojavile smrdibube na našem paradajzu. „Runda 2“, odzvanjalo je u mojoj glavi, ovo je realnost van Pinteresta i internet bašti. Iako sam znala da jedan deo moramo da damo prirodi, raznim preparatima sam pokušavala da rešim smrdibube i spasim par vrsta paradajza koje su napadale. Prvi put sam pravila preparat od bršljena, koji, prilikom kuvanja, pušta prirodne sapune koje ovi insekti ne vole. Pored toga, preprati na bazi cimeta, nimovog ulja su davali rezultate koji, nažalost, nisu bili dugog veka, ili je bila potrebna svakodnevna primena, što u našem slučaju nije bilo moguće zbog samog tempa života i fizičke udaljenosti od bašte.

Pored samih napada insekata, imali smo izazove i u vidu povreda, gde sam imala par intervencija hirurga za vađenje trnja i dezinfekcije rane, ili ujede koji su ostavljali pečate po leđima i telu, i svrbeli danima.

Ali pored svih nevolja koje su nas pratile, naša bašta je bujala. Lufa i bundeve su se penjale uz luk, bašta je zujala od pčela i bumbara, sve je mirisalo na cveće i paradajz.

Usledile su prve berbe i spremanje poklon-korpi za naše članove porodice i prijatelje. Svi su sa oduševljenjem pratili naš rad i uživali u ukusima naše bašte, posebno čeri paradajza koji smo sušili i konzervirali u maslinovom ulju sa začinima iz naše bašte.

Polako je naša bašta postajala i nešto više od samog izvora hrane, bilo je mesto ispunjeno životom, našim smehom, nerviranjem, ponosom, mesto gde smo se svi skoro svakodnevno skupljali, istraživali, učili. Pored naše porodice, zajednica je pratila razvoj od samog početka. Bake, deke, komšije, svi su znatiželjno zapitkiivali šta to radimo. U toku naših radova videli bismo automobile koji usporavaju dok prolaze, čak i nepoznate ljude koji nam nepozvani obilaze baštu da vide o čemu se tu radi. Od podsmeha u početku da to ne može tako, da plavi patlidžan ne može da opstane ako se ne posipa nekim praškom, došli smo do toga da ljudi koji se isto bave uzgojom hrane dolaze i pitaju za savete, pitaju kako smo šta uzgajali, jer smo imali lepu šargarepu, a šargarepa

u ovom kraju ne može lepo da raste zbog tvrde zemlje. Bio je to projekat koji je menjao ne samo nas, već i ljude oko nas, svi smo se edukovali, vraćali nekim starim principima i potvrdili da je priroda uređen sistem sa svojim pravilima koje treba da pratimo.

Plavi patlidžan

Lufa

Bio bašta kao ogledalo unutrašnjeg poretka

U ovom poglavlju se nalazi lični deo razvoja koji je bašta podstakla.

**Ab intra* – Osećaj sigurnosti je često praćen kontrolom koja nam daje privid izvesnije budućnosti. Kao da tom kontrolom čovek sebi osigurava opstanak; jer ako su konci u našim rukama, onda smo mi ti koji vladamo. A, da li smo? Ovaj projekat je, pored fizičkih struktura koje je sa sobom doneo, otvorio vrata nekim dubljim strahovima i ličnim borbama. Kontrola i borba za moć u sopstvenom životu bila je poput koride. U njoj sam oduvek videla sebe kao toreadora koji zna kako da vodi taj „opasni ples“ potpuno samouvereno sa plaštom u jednoj i, ako je potrebno, kopljem u drugoj ruci. A onda mi je u toku ovog procesa jednostavno sinulo da ja nisam nikakav izazivač, već samo izgubljeni, razjareni bik. Biće koje je mnogo moćnije od svog toreadora, ali koje je tako lako zaslepljeno crvenim plaštom, da juri okolo, pokušavajući da dokaže svoju snagu, svoju moć, ne shvatajući da taj ples, nakon svoje uvertire i zabave posmatrača, postaje fatalan. Jedna od stvari koje mi je bašta pomogla da uvežbam je prepuštanje i uživanje u procesu koliko god u nekim trenucima bio stresan. Trenutak kada ne postoji voda za zalivanje na +35 stepeni, kao i borba sa „predatorima“ je od frustracije preraslo u praćenje dinamike koju priroda (ili vodovod) ima i jednostavno prilagođavanje datim uslo-

vima. Prihvatanje da su želje i snovi jedno, a realnost potpuno drugo, i da je pokušaj svake kontrole upravo potpuno suprotno od onoga što je sama srž projekta – uspostavljanje ravnoteže koja je održiva bez velikih spoljašnjih faktora. Toreador i bik su zvanično napustili arenu, a sa njima i publika. Od jednog haotičnog, glasnog mesta ostala je tišina i mir.

Druga lična stvar na kojoj sam aktivno radila je bila da ponovo uživam u malim stvarima oko sebe i malim stvarima koje ja lično radim. Jedan deo nas živi sa idejom u nama da nosimo nešto veliko što može da iznedri velike stvari i sve što nam se dešava onda deluje nekako malo i nedovoljno. Bašta me je podsetila na još jednu veliku stvar, a to je da male stvari dovode do velikih promena. Jednostavna radost kada se u zemlji nasluti, klica koja polako nalazi svoj put je bila stvar zbog koje sam imala osmeh i radost satima, i stvar zbog koje sam nestrpljivo čekala novi dan i odlazak do bašte. Fotografije bubamare na listovima biljaka, koje mi je suprug slao u njegovim obilascima, su bili trenuci zajedničke sreće, jer je taj prazan prostor koji smo polako popunjavali, postajao mesto gde su i druge vrste nalazile svoj dom. To je postajao prostor koji je bio pun života. Konačno, toreador i bik su mogli u miru da mirišu cveće.

Zaključak

Sama realizacija projekta, razvoj ideje, timski-porodični rad, kao i sam rod bašte, sa naše strane gledišta, više je nego uspešna. Pored satisfakcije u samom radu i praćenju razvoja bašte, tu je i satisfakcija u društvenom smislu, ostvarivanje bliskosti u samoj porodici, hrana koja je hranila i dušu i telo, kao i hrana koja je hranila živi svet oko nas, direktno u tom trenutku, ali i kasnije, kada smo suncokret iz bašte koristili kao malu pomoć u prehrani ptica u toku zime. Naravno, tu je bilo i par neuspeha, grašak koji je propao zbog vrućine, kasna setva „cucamelona“ koji, takođe, nije mogao lepo da se razvija, borba sa „predatorima“.

Iako je ovaj projekat proistekao iz jedne malene ideje kako bi bilo da uzgajamo svoju hranu, postao je nešto mnogo više. Naša bašta je postala mesto koje spaja ljude, mesto na kom smo suprug i ja nalazili mir u ovom nemirnom životu, gde smo se zajedno radovali, trudili, radili i ćutali, mesto gde su naša deca učila da i oni mogu da promene nešto, učestvuju i pomažu,

mesto koje je budilo nove ideje, inspirisalo i nas, i ljude oko nas, učeći svakoga kako je potrebna samo ona mala iskra da se usudimo i uradimo nešto što ljudi oko nas ne rade, nešto za šta većina vaše okoline kaže da je nemoguće. To iskustvo nam je dragoceno, jer će nas podsećati da smo zapravo mi naša jedina kočnica, da su neke stvari moguće, iako drugi kažu da nisu, a ako i jesu u pravu, onda nam daje mir da smo se ipak usudili, pokušali i uradili nešto naše. Takođe, bašta je bila i potvrda da smo i mi poput nje uređeni sistemi koje treba negovati, pratiti neke prirodne zakone i uživati u svojim plodovima, a ukoliko ne vidite vaše plodove, probajte da obogatite zemlju, srdačno dočekajte par pomoćnika iz vaše okoline i uživajte u procesu, jer ne klija sve odmah u uslovima u kojima se nalazi.

Izvori: *Trag Biljke* – facebook blog/youtube kanal, Pinterest

Milena Milosavljević Karović²³

BIO GARDEN – BIO LIFE

ABSTRACT

Bio garden is a space shaped by humans that allows nature to restore its own balance. Within this space, plants, insects, and animals coexist in symbiosis, and the garden becomes a source of nourishment not only for humans but for the surrounding ecosystem. This paper examines the development, realization, and maintenance of a bio-garden project, as well as its impact on the family and the wider community involved, either directly or indirectly.

The project was developed over a period of approximately six months, using natural and recycled materials and drawing inspiration from the platforms *Trag biljke* and *Pinterest*. The garden consists of raised beds built with layered organic materials and supported by companion planting that attracts pollinators and beneficial insects, thereby sustaining ecological balance. Natural, home-made preparations were used when intervention was required.

Beyond its ecological function, the project holds a deeper social and educational dimension, providing shared family time, learning opportunities, and a place of refuge during periods of social uncertainty. The paper emphasizes that nature offers all essential resources, that the value of healthy food lies in sharing, and that sustainable practices challenge both greed and the notion of impossibility.

²³ milosavljevic.milena@hotmail.com